

Magyar László András

MATO MANATI

Hispaniola szigete, Ő Legkatolikusabb Felségének legrégebbi birtoka az Újvilágban, hosszában is alig terjed háromszáz mérföldnyire, keresztben pedig még feleennyi sincsen. A szigeten kelet–nyugati irányban három, nagyjából egymással párhuzamos, erdő borította hegység húzódik, a hegyek közti széles völgyekben pálmáktól övezett folyamok hömpölyögnek. A délebbi völgy felső végén, a Haibonicus folyó mentén, nagy, édesvízű, halban és szárnyasokban gazdag tavak is találhatóak: e tavak partja meglehetősen sűrűn lakott: az itt élő indiánok színleg ugyan mind fölverték már a szent keresztiséget, ám titokban szinte valamennyien fertelmes babonáságok rabjai maradtak.

Az 1572-es évben Fernando d'Aguirre kormányzó a sziget jelentősebb falvaiba katonákat s dominikánusokat küldött, akik szép szóval s ahol szükség volt rá, kemény fenyegetésekkel igyekeztek a lakosokat a hit helyes ösvényére terelni. Az indián nyelvek ismerőjével, Fernando atyával s négy muskétással, ösvérháton azért mentünk tehát Caramatexumba, hogy kifürkésszük a helybeliek bűnös titkait, ellenőrizzük, megfelelően fizetik-e az egyházi adót, s hogy a helyi uralkodót figyelmeztessük a tévelygéssel s az adóhátralékokkal járó veszélyekre és bonyodalmakra.

Caramatexum a Guaynabo nevű, a tengerhez igen közeli tó partján fekszik, volta képpen nem egyetlen falu, hanem több, egymással szövetséges, munka- és életközösségben élő település hálózata. A faluszövetséget fejedelem irányítja – az ő neve Xanu, akár valamennyi elődjéé évszázadok óta. E nevet személynévként és hivatali megjelölésként egyaránt használják, s kimondásakor – barbár szokás szerint – minden alkalommal a földre kell kőpni, különben az ember magára vonja a bennszülöttek haragját és neheztelését.

Xanu és falujának lakói örvendetes kedvességgel fogadtak bennünket, büszkén mutatták meg templomukat, s bizony mi e templom láttán nem tudtuk, sírjunk-e vagy ne vessünk-e inkább, hiszen a szentély – ha annak nevezhető – nem állott egyébből, mint három nádfalból és egy madzaggal összekötözött zsüpfedélből. Belül valami agyagkemence-féleség magaslott, fakeszttel a tetején, körül a földön pedig csorba tányérok heverték száradt ételmaradékokkal. Papjuk persze nincs az istenadtáknak, s ami a legnevevösebb, egy otromba, fekete fából faragott bálványt tisztelnek gyermeki együgyűséggel, kiről váltig állítják, hogy az Mária a kiseddel. Magam rögvést össze akartam zúzni a szobrot, de Fernando atya figyelmeztetett, ne tegyem, hisz nem a képmás minősége, hanem a hit a lényeges, abból pedig itt talán több is találatik, mint Róma legfényesebb bazilikáiban. S ebben lelkem mélyén igazat adtam neki.

Mondanivalónkkal, különösen a hitbéli szilárdság fontosságának hangsúlyozásával a helybeliek jámborul egyetértettek, s erős szóval ígérték, soha egyebet, mint az anyaszentegyház tanítását meg nem hallgatnak, bálványokat maguknak nem faragnak, áldozatot be nem mutatnak, a Szentháromság tanában, az egyház és papjai szentségében nem kételkednek, az adót pedig minden körülmények közt pontosan fizetik. Mindezt oly őszintén, oly gyermeki elszánással ígérték, oly heves bólogatás közepett, hogy akaratlanul fölsóhajtottam, bárha a keresztény Európában volna ily szilárd a hit s tiszta az emberek lelke, mint e vad világban.

Miután megbeszélésünket befejeztük, Fernando atya segítségével ígét hirdettem, majd az indiánok körében elköltöttük a szerény vacsorát, amellyel e nyomorúságos vidék lakói megvendégelhettek: gyümölcsöt, sült halat s valami furcsa húst is, mely igen ízletes volt, de creditét – tán szerencsére – Fernando atya nem tudta számunkra megfejteti. A vacsora során felébredt bennem a gyanú, hogy Xanu fejedelem, akár mint valamely török, több asszonnyal él együtt, hiszen ketten adták eléje az ételt, egy leány pedig evés közben is a hátát vakarta, de megkönnyebbülésemre kiderült, hogy az asszonyok – akik közt pedig igen fiatal is akadt – valamennyien a fejedelem nővérci és húgai, s csupán testvéri szeretetüknek adnak ily furcsamód kifejezést. A fehérszemélyek egyébként errefelé, indián módra, majdnem teljesen meztelenül járnak, ám mivel maguk ezt igen nagy természetességgel s minden szégyen nélkül teszik, idő múltán már bennünket sem zavart túlságosan a dolog: csupán a kísérő katonák miatt kellett aggódnom. Úgy tudom azonban, erőszakosságra ottlétünk alatt nem került sor.

Az étkezés után nyugovóra tértünk. Ébredésünkkor – bevallom, a nap már magasan járt az égen – a király egyik főembere várt minket kunyhóink előtt, s ünnepélyesen megkért, kövessük őt. Xanu díszruhában fogadott, takarókkal ajándékozott meg, majd kifejtette, mily boldogság volt számára a velünk való találkozás, mennyi bölcseséget hallott tőlünk, s mennyire szeretné, ha gyakrabban jönnénk falujába. Megköszöntem kedves szavait, s búcsúképpen megkérdeztem, kívánja-e, hogy papot küldjünk Caramatexumba, aki a helyi hitéletet bizonytalansággal föllendítené és híveit kordában tartaná. Xanu kétszer is lefordítottatta kérdésünket, majd némi habozás után azt válaszolta, hogy erre vonatkozóan tanácsot kell kérnie. Kitől kell tanácsot kérnie? – kérdeztem csodálkozva, mert addig úgy láttam, a faluban nincsen afféle vének tanácsa, de varázslónak sem találtam nyomát, hiába néztem körül ez ügyben előző este a kunyhók mindegyikében. Xanu azonban e kérdésemre nem válaszolt semmit, ami igen fölkelte kíváncsiságomat. Kilépve a fejedelemtől, megbíztam Fernando atyát, derítse föl, kinek a véleményét szokta Xanu a döntéseihez kikérni.

Fernando egy óra múltán megjött: a falubeliek – mondta – azt beszélik, él egy ember a tóban, Mato nevezetű, az adja a királynak a tanácsokat. A helybeliek váltig állítják – csóválta hökkenten fejét Fernando –, hogy Mato a tóban, azaz benn a vízben él, nem pedig mellette vagy rajta: efelől semmi kétség, hiszen a helyi nyelv nem prepozícióval vagy raggal, hanem teljesen más szóval fejezi ki azt, ha valaki a vízben s nem a víz mellett vagy a víz felszínén tartózkodik.

Visszatértem hát a fejedelemhez, és határozottan fölszólítottam, vezessen Matóhoz, s mikor ellenkezett, fölhívtam figyelmét arra is, hogy az efféle varázslók és javasemberek működése élesen ellenkezik mind a katolikus vallás szabályaival, mind pedig a Lex Carolinával, ezért adott esetben a Szent Inkvizíció figyelmét is föl kell a hasonló káros jelenségekre hívnunk. Xanu ijedten borult térdre előttem, s könyörgött, ne jelentsem eltévelyedését, rögtön mindent megmutat nekem és föltár előttem, s meglátom, mily ártalmatlan, kedves és bölcs Mato, mennyire veszélytelen a spanyol királyságra és a katolikus anyaszentegyházra nézve. Megszántam a derék fejedelmet, föl-emeltem fektéből, s utasítottam, hogy vezessen az említett Matóhoz.

Nemcsak Xanu és kísérete, hanem az egész caramatexumi nép velünk tartott a tópartra vezető úton. Elöl mentem én Fernando atyával és Xanuval, minket a muskétások, majd a település tekintélyesebb indiánjai követtek, mögöttük pedig izgatott és nyilvánvalóan aggodalmas mormogással több száz főnyi tömeg tolongott, nők, gyermekek vegyest, még a karon ülő csecsemőket és a betegeket sem hagyták otthon, nehogy a nagy találkozásról bárki is lemaradjon.

A tónak tartó homokos ösvény ötven-hatvan lépés hosszúságú földnyelvben folytatódtott, azaz egyenesen a tó közepébe vezetett. Mikor már valamennyien a földnyelven szorongtunk, Xanu felemelte díszes botját, jelentőségteljesen körülnézett, s háromszor elkiáltotta magát: „Mato, Mato, Mato!”

Valamennyien szótlanul fürkésztük a vizet, s ekkor Fernando atya rémulően felkiáltott: a vízből, tőlünk alig húszlépésnyire egy kövér és mulatságosan torz öregember dugta ki a fejét, nagyot prüszkölt, és kíváncsian méregette az örömeiben visongó tömeget. Leintettem a muskétásokat, akik már a földbe szúrták puskatartó villáikat, s kanócaikat forgatták, majd figyelmesebben szemügyre vettem Matót – mert ugyan ki más lehetett volna az öreg, ha nem ő.

Mato most teljes terjedelmében kifeküdt a víz színére, mintha csak valami kényelmes kereveten helyezkednék el: teste hengeres, hordó formájú s nagyjából tizenöt láb hosszú, bőre ritkás, ősz szőrrel borított és ráncos volt, lába helyén halfarok csapkodta lágyan az átlátszó hullámokat. Kéz gyanánt négykörmű bőrlebernyegeket viselt, melyek a vállából álltak ki, arca leginkább a mi ökrünk ábrázatára emlékeztetett, csak apró szeme csillogott embermód, teli értelemmel.

Ma már tudom, Franciscus Lopez de Gomara és Ferdinando Oviedo leírásai nyomán, hogy Mato nem ember, szirén vagy ördög, hanem közönséges állat volt: manati vagy tengeri tehén nevezetű lény, de akkor látványa olyannyira lenyűgözőtt, hogy percekig meg sem tudtam szólalni. Xanu közben elmondta nekem, hogy Mato egy áradás után, huszonnégy esztendővel ezelőtt került a Guaynabo tóba: ekkoriban még sokkal kisebb volt és meglehetősen barátságos, vagyis inkább félénk. Később azonban megszelídült, s manapság, mint Plinius delfinje, még azt is megengedi, hogy a falubéli gyermekek a hátán lovagoljanak – egyszerre akár tízen is – s kezükből is elfogadja a táplálékot. A Mato nevet ő maga, Xanu, adta neki – e név nyelvükön annyit tesz, hogy „csodálatos” – a manati pedig elfogadta a nevet, és büszkén viseli: ha szólítják, még a tó másik végéből is nagy serényen előúszik, sőt a hívó szóra még a faluba is bemászik, noha a szárazon igen nevetségesen és lassan tud csak mozogni. Mato igen bölcs, mindent tud, a dalt s a zenét pedig különösképpen szereti, csak – tette szeretettel hozzá a fejedelem – egyetlen hibája van, igen falánk. Ezt mondva tréfásan megfenyegette az állatot, aki, mintha nevetne, nagy fúvással és prüszköléssel nyugtázta az elhangzottakat.

Ha a helybéliek át akarnak kelni a tavon, Mato szívesen átszállítja őket egy kis gyümölcsért cserébe, s még soha senkit nem ejtett a vízbe – tette hozzá büszkén Xanu. Tanácsot pedig mindig ingyen ad.

Hogyan – kérdeztem –, beszélni is tud? S milyen nyelven? Nem mondja ki, amit mondana – válaszolta nevetve Xanu –, hanem átküldi a fejünkbe. Le kell ülni a tó partjára, hívni kell Matót, s mikor megjelenik, magunkban, beszéd nélkül feltenni neki a kérdést. Akkor aztán átküldi a fejünkbe a választ. No és – kérdeztem – sohasem csapott még be senkit? De ezt Ferdinando sajnos nem tudta lefordítani, mert a caratexumi nyelvben a „becsapni” szó nem létezik.

Elnézegettük még Matót, hogyan úszik egy csapat gyerekekkel a hátán, hogyan csámcsogja el bajszos pofájával a neki hozott gyümölcsöket – szakasztott úgy evett, mint Guzmán örparancsnok –, hogyan forgatja könnyedén Medina del Campó-i borostömlőhöz hasonlatos testét a vízben, s mikor beteltünk a látvánnyal, visszatértünk a faluba.

Odalenn azután elővettem a fejedelmet, és tudtára adtam, nem helyeslem, hogy egy állatot ily nagy becsben tartanak, s főképpen, hogy tanácsot kérnek tőle. Szent Tamás ugyan nem zárja ki az állati értelem lehetőségét, ám Ananias szerint az állat csak akkor lehet értelmes, ha ezen értelemben isteni vagy sátáni értelem nyilvánul meg: ám sajnos az utóbbi eset a gyakoribb. Jobb hát óvatosan kezelni a Mato által, ráadásul igen különösmód adott tanácsokat. Xanu azzal védekezett, hogy Mato tanácsai mindig az emberek üdvét szolgálták, sőt azt állította, hogy faluja gazdagsága és szaporasága is Matónak köszönhető, ki nemcsak tanácsaival, hanem jelenlétével, a belőle kisugárzó szerencsével és szeretettel is hozzájárul a nép boldogulásához. Ezt a nézetet azonban mélyen helytelenítettem, mint súlyos eretnekséget, hiszen – mint hangsúlyoztam – a szerencse, a szeretet és a termékenység egyedül Istennek, mi urunk Jézus Krisztusnak, Szűz Máriának s a hivatalosan elfogadott szenteknek köszönhető, s minden egyéb magyarázat istenkáromlás. Xanu erre balgán azt javasolta, avassuk szentté Matót, s mikor ezt fölháborodva visszautasítottam, arra kért, legalább kereszteljük meg. Erre vonatkozólag azonban az egyházi instanciák engedélye lett volna szükséges, úgyhogy ezt a megoldást is el kellett vetnem.

Mivel láttam, hogy a manati jelenléte káros hatással lehet a caramatexumiak üdösségére nézve, s mivel tudtam, hogy az állat elpusztítása – mi egyébként kézenfekvő lett volna – nem váltana ki kedvező hatást az itteniek körében, azt tanácsoltam Xanunak, üzzék el vagy távolítsák el Matót a falu közeléből. Xanu csak nevetett, s azt válaszolta, hogy a tóból nincs átjárás a folyóba, más vízbe átvinni Matót pedig lehetetlen, mert olyan szép kövér, hogy száz férfi sem bírja el.

Igen elkeseredtem, hiszen a hit ügyei oly szépen alakultak Caramatexumban, a közeljövőben tán papot is küldhettünk volna a faluba, sőt még – egy későbbi időpontban – templom építésén is gondolkodhattunk volna, s erre tessék, ez az istentelen állat keresztülhúzza az anyaszentegyház számításait! Hiszen lehetetlen a hitélet ott, ahol a lakosság egy kövér bestiával beszélget gondolatban, s nem a mi urunkat, Jézus Krisztust, netán a pápa őszentségét, hanem a manatit tartja legfőbb tekintélynek. A probléma sürgős megoldást kívánt, hiszen kora reggel indulnunk kellett, ha sötétedés előtt vissza akartunk érní a tengerpartra. Fernando atyával nem beszélhettem meg gondomat, mivel biztos voltam benne, ő nem látja át a helyzet bonyolultságát és súlyosságát: egyedül rám hárult hát a döntés teljes súlya.

Matót legjobb lett volna titkon elpusztítani, ám kérdés, tetemét hova rejtsük. Partra vonszolni, elásni nem lett volna erőm, még a muskétások segítségével sem, nem beszélve arról, milyen feltűnést keltett volna e procedúra. Ha pedig a hullát a vízben hagyom, fölfúvódik és a víz színén lebeg, nem merül alá – legalábbis emberi hullák kapcsán szerzett tapasztalataim alapján erre következtettem. S hogyan öljük meg az állatot? Karddal nem pusztítható el egykönnyen, a muskéta viszont rettentő zajt csap. Legjobb lenne ráijeszteni a manatira valami módon – véltem –, hogy többé ne legyen bizalma az emberek iránt. Az állati emlékezet azonban kurta, s hamarosan, gyümölcs-csel, zöldséggel, újra magukhoz édesgethetik a falubéliek. Sokáig törtem a fejem. Végül, hosszas vívódás után, döntöttem.

Megkértem Xanut, hívja össze a falubelieket: valamennyit, kivétel nélkül. Az emberek gyanakodva, tétován és némán gyülekeztek. Fölmásztam az állványra, amelyen a bennszülöttek a tóból kifogott halat szokták szárítani, s beszédet intéztem az indiánokhoz, életem talán legsikerültebb szentbeszédét – Fernando atya pedig hünen fordította minden szavam.

Krisztus Urunkról prédikáltam nekik. Arról, hogyan küldte el Isten közénk az ő egyszülött fiát, hogyan hirdette Jézus az ígét nekünk, s hogyan halt bűneinkért kereszthalált. Valamennyi indián sírt a történet hallatán, s megvallom, nekem is könny szökött a szemembe, midőn újra átéltem a Megváltó szenvedését. Krisztus – mondtam végül – halálával váltott meg minket a bűntől. Azáltal van köztünk, hogy érettünk meghalt testében. A megváltás műve az ő halálával válhatott valóra. Vajon – kérdeztem – ha meg nem öljük, megválthatott volna-e? Vajon ha nem szenved kereszthalált, elérhette volna-e célját? A szeretet s a megváltás a halál árán teljesezhet csak be. Csupán az élhet bennünk örökké, aki halott immár. Vessétek jól a fejetekbe és szívetekbe – figyelmeztettem az indiánokat –, az élethez a halálon át vezet az út!

Imígyen fejezve be oratióm, csöndben álltam egy darabig, majd leugorva az állványról, magára hagytam a zokogó Xanut indiánjaival egyetemben, s kunyhómba mentem. Másnap reggelig imádkoztam odabent, s virrasztottam, könyörögve az Úrhoz, világosítsa meg elmémet, helyesen cselekedtem-e.

Hajnalban indultunk vissza a hajó felé. A falu üres volt már. Senki sem búcsúzott tőlünk, magányosan, némán haladtunk egyre feljebb a domboldalon. Az első magaslatra érve visszapillantottam: a falu népe kinn állt a földnyelven, fölhallatszott hozzánk kétségbeesett jajveszékülésük. Kört alkottak, a kör közepén alaktalan tetem hevert a földön. Véres volt, hatalmas, szürke és örökkévaló.

Vörös István

EGY TAVASZI PORTRÉ

Látni, ahogy más sorsának fonalát
pödörgeti a véletlen, a pech, a szívás.
Hiába áll bőrkabátban és billenti
félre a fejét. Jó, hogy meleg van.

A tavaszt fellökte és letaposta a nyár,
csörtetett át a virágokon, elismerést keresve.
Az erdőben mindenütt hernyók lógnak
vékony fonálon. Nem tudom sajnálni őt.

Mert hülye. Jó szándékának bábójából
kimosolyog. Azt hiszed, megváltozol?
Azt hiszed, ugyanilyen maradhatsz?

Tíz év múlva narancsfák nőnek a hegyen,
valaki datolyával is megpróbálkozik, és te
átizzadt trikóban egy üveg ásványvíz előtt ülsz.